

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Thesaurus Eloqventiae Sacrae Et Profanae, Saluti & incolumitati Rerumpublicarum utilissimae

Alberti, Alberto

Coloniae Agrippinae, 1669

Eadem D. Caroli in precibus retenta constantia, improvise ictui immobilis,
quo pacto ad Tullianam normam amplificetur, indicatis fontibus,
ostenditur.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-69225](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-69225)

Pretiosam in gemmam atque unionem, nisi vitæ gemmam Carolo eripere voluisset, migrasse fabulentur? Ad hæc omnia quorsum, ad Caroli constantiam? Sed piget me reliquam ingenii non amplificantis, sed perpetuo fluctuantis agitationem oratione etiam meâ amplius, atque adhuc magis exagitare. Satis ex his, quæ paulò ante produxi, frequentes hosce, vagosq; discursus animadvertere potuistis. Ergo velint, nolint, fateantur, necesse est, etiamsi argumenta tractant summissima, acuminum hac tantâ effusione, tamque multiplici à re propositâ evagatione eorum vim roburque frangi, atque enervari. Hoc enim alterum telum est, Auditores, quod diu jam, si meministis, in Adversarios cepti intorquere. Satisne igitur jam eloquentiæ Tullianæ desertores, quo in errore versemini, tandem aliquando intelligitis? Satisne instabilem mentis vestræ æstum percipitis? Sed agite: ut hunc ipsû æstum quoque velut in opposito speculo clariùs adhuc intueamini, nunc, quibus ex fontibus ea Divi Caroli constantia non minùs verè, quàm Oratoriè, augeri possit, seriò exploremus.

Eadem D. Caroli in precibus retenta constantia, improvise ictui immobilis, quo pacto ad Tullianam normam amplificetur, indicatis fontibus, ostenditur.

60 **A**mplificationem unguentatorum Oratorum modò, amplissimi Patres, audistis.

audistis. Nunc contra, quid ratio amplifi-
candi Tulliana, hoc est, regia, atque palmaris
possit, attendite. Caroli erat amplificanda
constantia; quidni igitur sicarii illius, qui
tantum ausus est facinus, immanitatem,
trucem aspectum, atratum pullumque habitum,
odium, ac rabiem delinearunt? Hæc scilicet
omnia ad incutiendum terrorem aptè qua-
drant, ac proinde ad constantiae incrementa
cumulanda sunt peropportuna. Cur horri-
ficus ille, atque improvisus strepitus, quo vel
fixi nutant parietes, marmoreque etiam fratum ^A
solum labat, ac tremat, non est tonante pari- ^B
ter oratione renovatus? Cur cætera turbæ
ingens pavor & consternatio prætermissa?
cur omnium tumultus, aliorum fugitantium,
aliorum ejulantium, aliorum indignantium,
horum vindictam meditantium, illorum
vulnera, cædemque inelamantium silentio
involutus? Cur Caroli solus in communi
omnium trepidatione vultus imperterritus,
quem unum nefarius ille latro petebat; cui
soli periculum imminebat; qui unus ictum impe-
tūque perfererat; qui se unum ad necem destinari;
se solum quæri videbat; qui unus repetitâ
glânde se trucidandum merito poterat formi-
dare, cur, inquam, in tam ingenti reliquorum
pavore immobilis Caroli virtus, tota æterno
hærens Numini, non solum minimè pertur-
bata; sed cæterorum etiam subitam perturba-
tionem hilari fronte, tum verbis fortissimis
componens, atque ad divinam preceationem se-
dare peragenda per quam animosè adhor-

tans, dissimulata est? Hac quanti erant ponderis in trutinâ amplificationis ad tantâ Cœlitis constantiam luculenter testandam Pergamus. Antecedentia perscrutemur. Novat norat sanctissimus ille Præsol quos improborum invidia, atque odio, quorum carpebas, & coercebat scelera, laboraret: Novat, quos Dynastarum offensionibus pro Dei gloria sese generosissime objecisset: Novat quos perditorum insidiis sua mansuetudo, lenitas, atq; innocentia esset obnoxia: novat quos flagitiosarum injuriarum, ira, insaniam ac furori sua vita esset opportuna. Et tamen has res pavoris argumēta, quæ ad unguem habebat perspecta, mentes q; facile observabantur, nihil illi trepidationis intulerūt; non expalluit, nō loco se movit, ceteros se cōmoverent, stetit, ac tenuit. O constantia inauditam magnitudinem! o insolita fortitudinis admirandam præstantiam! Cōsequētia ponderemus. An non versabat animo Carolus, non dico, quid sua familia generisq; quid patris fortunæ, quid hujus lucis usura tantæ cara periculi & calamitatum immineret (has enim omnia jam diu alta calcarat animo, ac penitus abdicarat) sed quid Mediolanensi Diocesi, quæ vita ipsa habebat cariorē, quid Mediolanensium quid univērsa Reip. Christiana, cujus gratia tam diu laboraverat, tam multa cotidie moliebatur, tam varia semper ad illam Cœlo inferendâ exogitabat; an non inquam attentè providebat, quid toti Orbi stragis, si ipse tam importunis temporibus esset sublatus, quid exitii, quid vastitatis esset inferendum? Hac omnia erant Caroli in oculis, sed longè firmitate animi inductione hæc imparvidis. Si contraria conferamus;

quid ceteri, non dico, infima sortis homines, sed
 viri aliqui etiam fortissimi, Duces, Principes,
 Reges, Imperatores, Antistites in subitis huius-
 modi casibus facere consueverint, quam nostrum
 fugit? qua illico consternatio? quem stupentis
 horror silentii? quis artuum omnium tremor? timor,
 trepidatio, fuga omnia occupat. Tu solus,
 Carole invictissime, tu solus constantia vexillum
 indefessum salutis periculo, reliquis trepidantibus,
 tenuisti: tu magnanimitatis exemplo omnibus
 praetulisti. Quid si deinde ad hanc ipsam
 constantiam augendam jam à maioribus,
 modò à paribus, nunc à minoribus enthymemata
 depromamus? Quid si exempla fortitudinis
 omnis generis, ab Alexandro Macedone, à L. Scipione,
 à C. Caesare, à profanis, sacratisque viris arcessantur?
 Quid si cum eximia Caroli constantia comparata
 deprimantur, vel sexcentis inferiora partibus
 ostendantur? Quantum quantum accessionis,
 Deus immortalis, Caroli constantiae adjungetur?
 nonne ad columnas, ut ita loquar, Herculeas
 constantiae, ut ultra progredi non posse videatur,
 penetrasse censebitur? Age verò, si Carolum jam
 non amplius cum aliis, sed secum ipsum committamus;
 si hoc constantiae genus cum reliquis tum aliis
 ejusdem virtutibus, tum aliis constantiae
 argumentis conferamus; quanto adhuc magis
 magisque haec ipsa constantia amplificabitur?
 Experiamur. Porro Carolus reliquos omnes in hoc
 constantia praesidio à tergo rejecerit. At alius sese
 illi Princeps Duxq; fortissimus, virtute non minus,
 quam

quàm ipsi, præstans, ac strenuus expugnansque
difficilis, cum quo dimicaret, opposuit. Quis iste
alius sit, sciscitamine? Idemmet lectissimus Pon-
tiffex. Carolus Carolus ipse cum Carolo prælia-
batur acerrimè, secum collato pede in acie virtus-
tum decertabat, natura insitas appetitiones in-
jecto moderationis frano coercerat, animi cupi-
ditates constantia vincitæ ceteris rationis subi-
gebat imperio. Ceteri Imperatores magnâ ex par-
te, debellato Orbe terrarum, sibi met demum
ignarè succubuerunt: quicquid spatia regionum
tam lata, atque longinqua victores calcârunt,
unum hominem adeo sibi proximum atque inimicū
in potestatem mentis redigere nequiverunt; non
vitiatorum in se monstra perdomare, non rebelles
animi motus comprimere, non ebullientium aestua-
ria cupiditatum tranquillare potuerunt; aliorū
gloriosi victores sui probrosa mancipia, tot com-
pedibus ligata, quot vitiis, jugum durissimam ser-
vitutis succollante ambitione, atque inopotentia
rulerunt. At Carolus ille fuit sui expugnator,
fortissimus; ille sibi nobilis materia bellandi, &
seges latissima victoriarum; ille sui, nescius, felici-
ciorne prædator, an præda. O novum constantia
genus! O fortitudinis palastram & coronam
amplissimam!

61. Verùm quia Carolus vitia, quæ profliga-
ret in se non reperiebat, quid ingenio dignum suo
excogitavit? Ipsi bellum virtutibus bellissimè
intulit; virtutes aggressus est, virtutes subegit.
Quid enim? Gradus ille in quavis virtute
plurimos cernebat, dumque cuiuslibet virtutis
gradum minorem virili premens vestigio, ad
superio-

superiorem, altioremq; cotidi: mirā constantiā se-
 se efferebat, quid nisi virtutē virtute, idem sem-
 per victus, & victor expugnabat, atq; vincebat?
 Virtutem sanē virtute vincebat, atq; ita vincen-
 do, virtutis perennes strenas, meritaq; stipendia, **A**
 hoc est, virtutis majora incrementa accipiebat,
 victorias victoriis foverabat, trophaa trophais
 oppignerabat, virtutes victas virtutibus in
 splendidiſſimum sui triumphum ad immortalē
 a nſtantiā laudem circumferebat.

62. Neq; verò constantiam cum una dumta-
 xat virtute certandi. Carolus locupletarui; sed
 agminatim integrā etiā virtutū aciem fecit iſe
 cogebat, centuriabat, in exercitationis archam
 continenter educēbat. Hinc in illo candecantia
 lilia caſtitatis, illinc coccineas roſas caritatis;
 hinc ceruleas temperantia violas, illinc pulla pœ-
 nitentia vaccinea, inde vernantes patientia hea- **A**
 cynthos turmatum incedentes vidiffes. Sed enim **B**
 illuſtre plaxē constantia genus in compeſcendis,
 moderandiſq; voluntariis appetitionibus, in cu-
 mulandis animi dotibus atq; virtutibus reſtatuiſ-
 ſit Carolus at nunquam certē in reliqua vita,
 nūquam minime memorabile adeo inaudita for-
 titudinis prodigium edidit, nunquam tam nove
 constantia miraculo cetera omnia constantia mo-
 numenta, altarumq; ornamenta virtutū in memo-
 nit, atq; obſcuravit, quā quum ſupplex ad
 Dei aram, atq; in preces effuſas, igneo impetuius
 globo, impavidus nihil minus precationem pere- **C**
 git. Quod ne fruſtra viri ſanctiſſimi gratia in-
 dulgere videar; ſi ſemet jam Carolo Carolus ex
 adverſo, ſi placet, ſtatuat. Cœdicarunt in eo
 lilia caſtitatis, quum perditas mulierculas ad

110 P. I. DE LEGITIMA NORMA

remerandam pudicitiam immissas indignabundus à cubiculo exturbavit. At longè major constantia stramias est, mortis praesentissima telum contempssisse, quàm curpes Venaris illecebras respiciasse. Purpurarunt in eo rosa caritatis, quum vendito Vrisano principatu, quadraginta nummorum aureorum millia, integrum scilicet illius pretium, uno die in pauperes erogavit. Sed liberalitas longè regalis est, vitam constanter profunderè, quàm aurum. Alebat ille poenitentia

D Vaccinia, quum horrenti coloso corpuseulum fodicabat, quum ochinatis globulis, ferreaq; flagris tergo dilacerabat. At quanto generosior constantia est, uno illi praecordia ipsa transfodienda praeberè, quàm excimam cutem onerare verberibus? Firmabant in eo patientia hiacynthi, quum grassante luce sexcentas egenorum exorbebat molestinus, quum tot vita spernebat discrimina, quib; suis ipse manibus iam tunc confectos riss sacrosanctis nunciabat mysteris. At quanto omni peste excessivo rubo globus nocentior est? quanto difficilior constantia provincia, sustinere impetum globi, quàm periculum pestis? Plorarent in eo viola temperantia, quum tam frequentibus sese macerabat jejuniis, quum palatum tam severè fraudabat, quum delicis sibi omnibus tam inclementer insordicebat. At quanto insignior constantia prerogativa est, uno temporis puncto, non solum delicis, verùm etiam ipsius vitæ nuntium emississe postremum? Ita tamen Carolus ceteris hic ceterisq; virtutibus singulari constantia pugnat, Auditoris, ut singulas aliarum oppositione nuntio acueret, ac duplicaret. Unquamq; in illo de principatu curabat, sed omnes ad sem-

piternam constantia palmam ei de seipso porre-
gendam admirabiliter consensiebant. Verum si
unquam unam, aut alteram virtutem exercuit,
aut si plures, quidem excoluit aliquando, non ta-
men eas simul omnes, eodemq; tempore, sed modò
unam, modò aliam, quasi separatim frequenter
vitae: ac in hoc perseverando pluribus glandis verba-
re universam penè agmen virtutum unà, eodèq;
tempore cum incredibili constantia prodigialiter
coegit. An enim precandi studium requiritur?
tunc suavissima cum Deo miscebat colloquia,
Caritatem erga Deum desideratis? tunc divini
amoris incendiis perirebatur. Patientiam expo-
sitis? gravissimè percussus, promptior fuit ad ve-
niam, quàm ad querelam. Liberalitas in proxi-
mos admirationi est? Tunc ab aeterno Numine
immanes divina misericordia thesauros suo gre-
gi bonae Pastor implorabat. In tantis igitur vir-
tutum nobilissimis praeliis coronis illa constantia
suprema fuit, Carolus triumphasse de Carolo, Es-
ulemna fortitudinis Colophon, cotidianas sui vi-
dorias clarioribus semper respullulasse victoriis.

63. Ad haec deinde, si Caroli corpus jejuniis
fractum, vigiliis debilitatum, dirà verberum
carnificinà laniatum contemplerur, inde
omnem constantiae laudem, quanto cum
incremento uni soli q; ejus animo tribuemus?
An ultra aliquid constantiae restat? est adhuc ali-
quid aliud admirabile? Neq; animi hac erat re-
morosa quadam auidacia, non insana quadam
suarum virium fiducia: sed totum totum illam
animi imperterriti firmitatem à Dei optimi
maximi praesentissimo patrocinio, sine quo nulla
possit

potest esse vera forma constantia, & quo solo stabile, inrepidumque animi robur nisi potest, derivabat. Addite fortissimi Herois tantam fuisse cum Deo conjunctionem, tantum in precibus praesto habuisse praesidium, ut iis quasi loricae eius quacunq; spicula facile posset repellere. Adjicite vos insuper populi admirationes, plausus, ac famam. Adjicite principum virorum innumeras, laudissimasq; gratulationes. Adjicite postremo Caroli corpus, frustrato divinitus ictu, intactum, illa sum, servatumq; ad incomparabilem scilicet integerrimi Cardinalis constantiam testandam, caelesti miraculo fuisse nobilitatum. Quid enim portentosius, quam candidum, molleq; linteam quovis ferro, & chalybe acrius quamvis lorica & thorace munius obstetisse?

64. Hac ego, consimiliq; amplificandi ratione, amplissimi Patres, acutis illis Oratoribus, quo pacto Divi Caroli constantia vere, ac splendide augeri dicendo posset, intento velut digito, comonstrandum putarem. Quippe haec, quae velle viter, ceu in transitu libavi dumtaxat, solida illa sunt argumenta, haec gravia illa enthymemata, contortaque ratiocinationes, non concisa, non interrupta, non enervata; sed perpetuo ductu colligata, continentiq; trama contexta, omnes cum Caroli fortitudine, atque constantia sociata, quae eandem mirifice extollunt, Auditoribusque facili negotio persuadent.

65. Libuit, viri sapientissimi, utramq; amplificationis speciem, primam ad genus Adversariorum, alteram ad Tullianas leges

exactam, stylo vobis representare, quò vos ipsi tanquam inspectores illas è regione sibi veluti aduersas statuatis, mutuoq; diligenter conferatis. Jam si à subtilibus istis Declamatoribus, quid de suâ hac amplificationis normâ sentiant, quæramus; non ambigo, quin illam in ærario deliciarum ceum multâ operæ oleique & suo genio mirè arridentem sint habituri, & verò etiam suaviter osculaturi: neque dubito, si ego hanc mentem induere vellem, ut hoc styli genere mihi utendum, istisve acuminum papaveribus insarciendas deinceps Orationes censerem, quin facile me secum in gratiam redire paterentur. Quid dico, redire? fortè mihi etiam nonnullum in hac senficulorum venditione plausum indulgerent. Certè quidem ex hac artis, styli, structuræq; depravatione impenso à me studio compositâ fructum hunc non exiguum mihi videor percepisse, Auditores, quòd mihi illi exprobrare potrò jure non poterunt, istam acuminum intemperantiam eò scilicet à me tam acerbè exagitari, quòd istorum nihil comminisci queam, multo minùs verò cuspidare norim, aut lævigare. Agnoscent enim, opiaor, me, si velim nugas hujusmodi cedere, mihiq; etiam adlubescat hoc ineptissimo dicendi genere ineptire, non fore penitùs ineptum.

66. Verùm quid Adversarii mei, ut se se aduersus vestrum iudicium muniant, fabulentur, sus deque habeo, Auditores. At vos viri prudentissimi, si utriusq; amplificationis

vim,

vim, atque præstantiam quàm manifestò nôde percupitis, fingite, quæso, aliquem nostræ Religionis nuper aggregatum, qui nihil unquam sancto legendove de Carolo antea acceperit, hodie primum huic à me de ejusdem Herois eo in discrimine constantiâ ad istorū ingenium elaboratæ exornationi aures dedisse. Quàm is christiani nominis candidatus, eo de viro hætenus sibi semper ignoto opinionem animo informabit? quid de illius virtute pronuntiabit? quâ admiratione defixus hærebit? quâ se in eum propensione rapi experietur? quos imitationis igniculos ad illius præclarè gesta experimenda in se excitari sentiet? ô pruinam! ô nivem! ô glaciem! Mentiar, nisi ejusmodi Oratio tam distorta, tamq; frigida, incensa jam pietatis studia vel in ipsis Caroli clientibus, ejusdem nominis virtutiq; jam pridem addictis, ne dum in extraneis, si non universa restingueret, maximam sanè partem remitteret.

67. Jam verò contra fingite item alium, ad ejus aures nullus pariter de Carolo rumor, nulla omnino vox aliquando permeârît, hanc à me de ejusdem Præfulis constantiâ ad M. Tullii exemplar adumbratam amplificationem tantum perlegisse. Quæro, an is non aliquâ saltem opinione de summâ viri Sanctissimi virtute animum suum imbueret? an non illam admiraretur? an non deamaret? an non Carolum, si antea nihil supra reliquorum hominum conditionem aestimavit, jam tanquam in Beatorum ordinem, ac
 sedes

sedes relatum demissè veneraretur ? Ut id Adversarii frustra negent vos ipsos Auditores, qui tam multa de Carolo toties legistis, toties commemorastis, toties ab aliis prædicari audivistis, vos, inquam, consulite, an non allatâ amplificatione vos affici, atque in facti nobilissimi, vobis licet ante perspectissimi admirationem, admotis rationum mulsulis, atque arietibus, trahi subsonferitis ? At hæc affectio animi, atque admiratio, non de ingenio, aut cerussatâ dictione Oratoris, sed de laudati viri prærogativis, illa illa demum vera est persuasio, quam in Panegyrico quoque præcipue attendendam jam antea asseveravi, atque hoc compositæ expositionis exemplo, aut consimili eliciendam modò contendi. Sed ut ut est profectò, si hujusmodi exaggeratione eum eâ Adversariorum sedulo conferamus, nemo non statim agnoscat, candideque fatebitur, alteram ad Ciceronis lucernam elucubratâ, hoc est, nostram, Caroli extollendâ, persuadendâque constantiæ aptè congruere ; alteram verò, hoc est, inanium Declamatorum, non ad Caroli in precibus efferendam constantiam ; sed ad Oratoris in perpetuâ aberratione pertinaciam, atque ad puerilem acuminum à proposito delirantium inconstantiam locupletissimè confirmandam esse tornatam ; nemini que non erit exploratissimum, Tullianam hanc dicendi formam nugaci illi ac joculari sexcentis partibus antecellere. Quod si hæc manca, leviterque delineata amplificatio præ commentitiâ illâ Adversario-

rum,

rum, sensum Lectorum, Auditorumve animos in magnam de Caroli constantiâ existimationem adducit; quàm firmum certumque ab iisdem assensum, quum suis coloribus perfectè erit depicta, extorquebit? si per capita dumtaxat libata, in pectus ita descendit; si amplè, si magnificè, si splendide suos in ambitus explicaretur, quò non penetraret?

A Si expressus ille in tabellâ Gigantis digitus, quem plures Satyri decempedâ metiebantur, tam magnus visus est: quanta fuisset totius manus, & corporis moles, quanta proceritas?

B Si auroræ prima crepundia vel dubiâ in luce adeo fulserunt; quid, quum Sol ipse radios undique sparserit in meridie? Hæc affecta, & non confecta Oratio si tam pallaci persuasione Auditores devincit; quas in eos compedes, quæ vincula, quas catenas, omnibus absoluta numeris, non injiciet?

68. Satis igitur cuius jam testatum est, Auditores, amplificationem rationum ponderibus gravem, telisq; argumentorum unam in metam obversis, refertam, nusquam verborum officii inancem, nec temerè ingestorū

A acuminum intempestivâ inasitione luxuriantem, ineluctabili impetu, atque impressione Auditorem prostertere: contra verò sensi-

B culorum intemperantia mollem, ac fluxam, et si fortè enthymematis vegetam, at erraticâ argutiarum grandine fractam, omnium aures irritò verberare prætervolare. Quare licet

C Adversarii argumenta proferant aliquando robustissima; dum tamen hanc unam in am-

am-

DE ENERVATIS PROBATION. 117

amplificando itineris. Insistunt orbitam, ut à D
re proposita disseminandis fortuito salibus ac
sententiolis fere continenter peregrinentur,
eorundem vim, quanquam acerrimam, pe- E
nitus elidunt, rationumque libramenta, etsi
solidissima, funditus elevant, elidunt, ever-
tunt.

*Alio schemate, argumentorum vim eva-
bunda argutiarum copia enervari,
docetur.*

69 QUam fanè concervandorum acu-
minum consuetudinem, argutia- A
rumque immoderatione siderandorum impru-
dentissimum consiliū apposito adhuc, neque,
ut reor, injucundo ludo pulchrè possumus
irridere. Ludicræ pilæ excutiendæ duo ego
genera in præsens animadverto, quorum
alterum certam quandam in longâ, extre-
maque planitie metam jubet defigere, ad quam
qui prior volubilem impellit globum, ludi
palmâ potitur. Deinde, singuli in oppositâ
orâ, ad ludi, ut ita dicam, carceres ligneam B
pilam præferrato malleo, quem oblongo in-
fixum hastili utrisque manibus tenent, altè C
sublato, ac demisso, ad calcem rectâ colli- D
neant: mox totis lacertis, viribusque incusso
verbere, in ærem tollunt, tum desidentem
præproperè geminatis ictibus ad constitutos
terminos trudent. Quod si primò, alterove
pilæ procurfu metam non tetigerunt, eâdem
lege repetunt verbera, adamussim semper
pergeat